

نگاهی جامعه‌شناختی به وضعیت مسلمانان استرالیا

علیرضا خوشرو

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آشنایی مختصر با استرالیا

استرالیا که بعضی آن را «قاره جزیره‌ای» نیز نامیده‌اند. سرزمین پهناوری است که حدود هفت میلیون کیلومتر مربع - بیش از چهار برابر ایران - وسعت و ۱۸/۴۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت دارد. این کشور در سال ۱۶۰۶ م. ابتدا توسط هلندیها کشف گردید و متعاقب آن با ورود «جیمز کوک» انگلیسی در سال ۱۷۷۰ م. استرالیا مستعمره انگلستان شد، و تا سال ۱۸۴۰ م. تبعیدگاه جنایتکاران و زندانیان سیاسی انگلیسی بود. ولی رفته رفته این رسم بر افتاد و امروزه استرالیا عضو شورای مشترک

ورود اسلام

اسلام از قدیمترین ادیانی است که در استرالیا پدید آمد. در این رابطه دو نظریه وجود دارد. برخی معتقدند که تعدادی از مسلمانان آسیای جنوب شرقی برای ماهیگیری به سواحل غربی استرالیا آمدند و به سبب اقامت موقتشان و امتزاج با بومیان، اولین گروههای مسلمان به شمار می‌آیند. اما قراین و شواهد در این مورد اندک و ناکافی است، زیرا اماکن و مساجد و سایر شواهد از حضور مسلمانان در این منطقه از آن زمان گزارش نشده است. اما فرض دوم آن است که با ورود گروه کارگران و ساربانان افغانی اولین گروه مسلمان وارد استرالیا شده‌اند. آنان در سال ۱۸۶۰ م. توسط انگلیسیها به این قاره آورده شدند. انگلیسیها هنگام ورود به این منطقه جهت شناسایی راهها و کشف طلا در صحراهای استرالیا، مجبور شدند از ساربانان افغانی استفاده کنند و برای نخستین بار ۱۲ ساربان و ۱۲۰ شتر از افغانستان وارد این کشور شد.

افغانها به منظور انجام فرایض دینی خود، مکانهای عبادی در مناطق مختلف از جمله در میان صحراها بنا کردند. در این زمینه برخی از مورخین معتقدند تعداد مساجدی که توسط افغانها بنا گردید به ۱۰ باب، از منطقه شمال شرق «آدلاید» تا امتداد عرض قاره تا «بریزبین» می‌رسید و اولین آن، مسجد آدلاید در سال ۱۸۸۹ م. احداث گردید و اکنون جزو آثار باستانی استرالیا درآمده است. بعدها ساربانهای مسلمان دیگر از شبه قاره هند که در آن زمان مستعمره انگلیس بود نیز به استرالیا آمدند. این گونه مسلمانان، که مردم ساکن آنها را خان می‌گفتند، بنا به مقتضیات شغلشان در شهرهایی همچون سیدنی، بریزبین و پرت مساجدی ساده ساختند و سپس به کشاورزی و جستجوی طلا روی آوردند و ضمن بازدید از شهرهای مختلف، دین مبین اسلام را ترویج کردند. مسلمانان مهاجر ندای قرآن و اذان را در مناطق دوردست، پیش از به صدا درآمدن ناقوس کلیساهای مسیحی سرداده‌اند و شهروندان اصلی این نواحی در بازار به هنگام خرید و فروش و داد و ستد، جذب اخلاق، رفتار، کردار و درستکاری مسلمانان شدند و به اسلام گرویدند.

مهاجران اولیه مسلمان همواره نقش مؤثری در این کشور ایفا کردند، به طوری که تاکنون مناطق و اماکن زیادی دارای اسامی اسلامی و عربی شده است. نظیر «تل بیجا»، «خلیفی»، «قنطره»، «کیپ جافا» و در حال حاضر، اسم خط راه آهن آدلاید تا والس سیرنج «غان» است که مختصر کلمه افغان می‌باشد. این اسم نشان دهنده این موضوع است که اولین کاشفین این راه ارتباطی افراد کاروان افغانی بودند.

از کسانی که نام خود را در تاریخ استرالیا جاویدان ساختند، «بیجاه درویش» است که رئیس ساربانان در کاروان اکتشافی

مسجد آبورن، پارادای شمالی، نورث ساوت ولز، استرالیا

المنافع بریتانیاست و به لحاظ سیاست مهاجرپذیری، تنوع فرهنگی و اقوام و ادیان را در خود دارد که از آن به عنوان یک کشور چند فرهنگی موفق نام می‌برند. این کشور دارای ۱۳۰ ملیت مقیم می‌باشد که در این میان، مسلمانان ۶۷ ملیت از این ترکیب جمعیتی را به خود اختصاص داده‌اند.

قاره استرالیا در منطقه‌ای موسوم به پاسیفیک واقع است و سواحل شرقی آن بر اقیانوس آرام جنوبی و سواحل غربی اش بر اقیانوس هند اشرف دارد و از لحاظ مساحت، ششمین کشور بزرگ دنیا پس از اتحاد جماهیر شوروی سابق، کانادا، چین، ایالات متحده آمریکا و برزیل به شمار می‌آید.

پراکندگی جمعیت

تعداد جمعیت ساکن این قاره بالغ بر ۱۸ میلیون نفر است و ساکنان اصلی این سرزمین را «آبریجین» یا بی‌ریشه می‌نامند که از ۴۰ هزار سال پیش در این منطقه ساکن هستند و در حال حاضر، آنان با جمعیتی دو درصدی در حاشیه این کشور و عمدتاً در صحراها زندگی می‌کنند.

استرالیا به شش ایالت تقسیم شده است و یک سوم جمعیت این کشور تنها در ایالت «نیوئاوت ولز» ساکن می‌باشد و شهر سیدنی مرکز این ایالت پرجمعیت‌ترین منطقه استرالیاست و سه میلیون و ۶۹۸ هزار نفر جمعیت در آن ساکن است که ۵۸ درصد از جمعیت آن ایالت را تشکیل می‌دهد «کانبرا» پایتخت سیاسی استرالیا و شهری دیپلماتیک به شمار می‌آید و جمعیت آن ۴۰۰/۰۰۰ نفر است. «ملبورن» مرکز ایالت ویکتوریا دومین شهر مهم و پرجمعیت استرالیا پس از سیدنی است، که تعداد زیادی از سرمایه داران و کارخانه‌داران و ثروتمندان در آن سکونت دارند. شهر «آدلاید» مرکز ایالت استرالیای جنوبی است و بیش از یک میلیون نفر جمعیت دارد و مرکز دامپروری این کشور به حساب می‌آید.

و به عنوان مردمانی که دارای نمادهای دینی و ارزشهای خاص خویش هستند، شناخته شده‌اند و جمعیت آنان در نقاط مختلف شهرهای یاد شده قابل رؤیت و متمایز است و حتی محله‌هایی نظیر «لاکمبا» در سیدنی و منطقه «برونزویک» در ملبورن که بیشترین تمرکز مسلمانان را در خود جای داده است، دارای نمادها و شعائر مذهبی مختص به خود بوده که چشم هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند که این مکانها، مناطق مسلمان نشین است.

دلایل مهاجرت

با لغو قانون سیاست استرالیای سفید در ۱۹۶۸ م. و نیاز شدید این کشور به نیروهای کارآمد و کاردان و احساس کمبود نیروی انسانی پس از سالهای پایان جنگ جهانی دوم، موج مهاجرت به این منطقه شدت یافت و مسلمانان نیز از کشورهای مختلف وارد استرالیا شدند. در حال حاضر، مسلمانان با ۶۷ درصد ملیت در این کشور زندگی می‌کنند که از متنوع‌ترین نژادها می‌باشند و بیشتر آنان در دو گروه عمده یعنی لبنانیها با ۱۷/۴ درصد جمعیت و ترکهای ترکیه ۱۵/۵ درصد هسته‌های اصلی را تشکیل می‌دهند. مجموعه دلایلی را که موجب مهاجرت این دسته از مهاجران مسلمان به این نقطه از جهان شده است می‌توان در عوامل زیر جستجو نمود:

۱. وجود بازار کار برای تمامی قشرها و گروههای سنی
۲. استفاده از امکانات اجتماعی از جمله بیمه‌های اجتماعی، حقوق بیکاری مناسب
۳. برخورداری از امکانات تحصیلاتی در سطوح بالا در دانشگاههای استرالیا: در این خصوص شایان ذکر است، طبق طرح کلمبو (Colombo plan) در سال ۱۹۵۱ م. استرالیا تعداد قابل توجهی از دانشجویان کشورهای آسیایی را برای ادامه تحصیل پذیرفت که آنان هسته نیروهای کارآمد مسلمان در این منطقه شدند.
۴. وجود فشارهای سیاسی و اجتماعی در برخی از کشورهای مسلمان
۵. جنگ و درگیریهای داخلی، مانند جنگ سال ۱۹۷۴ م. در

مسجد لاکمبا، لاکمبا، نورث ساوت ولز، استرالیا

«کالیفات» بود. این کاروان تحت نظارت «ویتر» بود که همواره در خاطراتش بر نقش سرنوشت ساز «بیجا درویش» در رسیدن این کاروان به مقصد و نجات از هلاکت و نابودی تأکید کرده است.

«محمد الیوم» افغانی دیگری است که در سال ۱۸۸۵ م. در سن ۱۰۶ سالگی در این کشور بدرود حیات گفت. وی در طول عمر خود نقش بارزی در احیای آیین اسلام در این کشور داشته است. اینها نخستین پیشگامان اسلام در استرالیا بودند.

جمعیت و مناطق مسلمانان

جمعیت مسلمانان استرالیا بر اساس آمار سال ۱۹۹۶ م. بالغ بر ۲۸۰۰۰۰ نفر اعلام گردیده است. البته رقم یاد شده میزان واقعی آنان نیست و طبق نظر مراکز اسلامی و برخی شواهد، آمار غیر رسمی مسلمانان به مراتب بیش از رقم یاد شده، و بالغ بر ۷۰۰ هزار نفر است. حتی با پذیرش رقم رسمی، آیین اسلام بعد از مسیحیت در مکان بزرگترین دین این کشور قرار می‌گیرد.

همان گونه که اشاره شد، نخستین گروه از مهاجران مسلمان، گروه افغانها بودند و بر اساس نخستین میزان سرشماری آوریل ۱۹۱۱ م. تعداد ۳۹۰۸ مسلمان در استرالیا زندگی می‌کردند. پس از جنگ جهانی دوم و پایان دوره سیاست استرالیای سفید یعنی از سال ۱۹۴۵ م. تا پایان سال ۲۰۰۰ بیش از ۵/۷ میلیون نفر به استرالیا مهاجرت کردند. به گونه‌ای که با توجه به جمعیت ۱۸ میلیونی استرالیا از هر چهار نفر استرالیایی یک نفر مهاجر است و مسلمانان نیز بخشی از آنان را تشکیل می‌دهند.

[Adibi , Hossein , Demographic , Analis of Population in Australian , 8]

هم اکنون تمرکز عمده مسلمانان استرالیا در شهرهای اصلی همچون سیدنی، ملبورن و پرت می‌باشد. به طوری که در شهر سیدنی ۵۳/۲ درصد، ملبورن ۳۴/۷ درصد و مابقی آنان به ترتیب در شهرهای پرت ۵درصد، بریزبین ۳/۴ درصد، آدلاید ۲/۳ درصد کانبرا ۱/۲ درصد و تاسمانی ۰/۵ درصد و داروین ۰/۴ درصد ساکن می‌باشند.

[Adibi , Hossein , Demographic , Analis of Population in Australian , 3]

البته با توجه به رقم اعلام شده در آخرین سرشماری (۱۹۹۶ م.) شاید گمان شود مسلمانان نسبت به جمعیت استرالیاییها رقم ناچیز به حساب آیند که بر اساس شواهد و برخی مشاهدات این گونه به نظر نمی‌رسد. به عنوان نمونه مسلمانان در شهرهای سیدنی و ملبورن آمیزه‌ای از گوناگونی هویتها و اقوام و ملل مختلف می‌باشند،

پایگاهی جهت کارکردهای فرهنگی و اجتماعی و مذهبی اشاره می‌کند و اظهار می‌دارد: مسجد در زندگی جامعه مسلمانان نقش اساسی، و در حیطه مراسم عبادی و مسایل اجتماعی آن نقش محوری دارد، و از مسجد به عنوان مراکز عبادت و محل بیان، تفسیر، تلقین و تجلیل ایمان و عمل مسلمانان نام می‌برد و نیز آن را نقطه تجمع و رجوع می‌داند. جایی که انسان می‌تواند هویت خویش را در سرزمین جدید بشناسد و پنج نوبت نماز یومیه در مسجد ادا کند که همراه نماز جمعه، نقش عمده‌ای در گردآوردن مردم دارد.

[Bouma, Gary, Mosques and Muslim Settlements in Australia, 56]

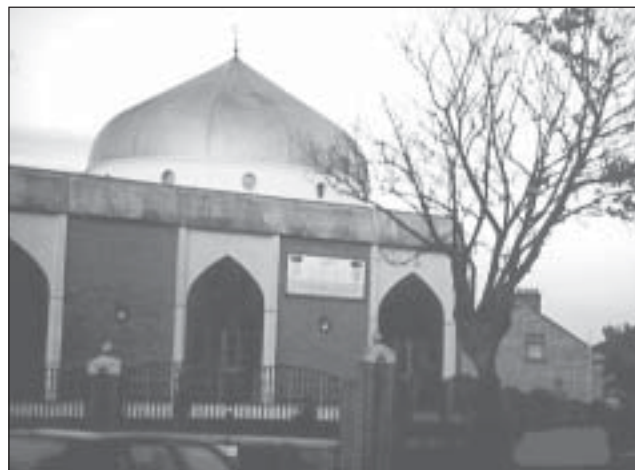
بوما همچنین در پاسخ به این فرضیه که مساجد نقش کلیدی در تجمع و اسکان مهاجران مسلمان استرالیا دارد، بر اساس روشهای نمونه‌گیری و مصاحبه‌ای می‌گوید: این امر بنا به دلایلی همچون انجام فرایض دینی از جمله برگزاری نمازهای جماعت، مصاحبت و کمک از همکیشان و استفاده از کلاسهای فرهنگی و مذهبی

مسجد الزهراء، والن گونگ، نورث ساوت ولز، استرالیا می‌باشد. به عنوان نمونه، مناطقی نظیر لاکمبا، آرنگلیف، آبرن در سیدنی موجب تجمع عده کثیری از مسلمانان در کنار مساجدی بزرگ به نامهای امام علی (ع)، الزهراء (ع) و مسجد آبرن، شده است. بگونه‌ای که با حضور در این مناطق نمادهای فرهنگی و ارزشی مسلمانان کاملاً قابل رؤیت است و به تبع ساخت مساجد و تجمع مسلمانان، فروشگاهها، رستورانها، مراکز خدماتی، مطبهای پزشکی مختص مسلمانان، مدارس اسلامی و... شکل یافته است.

بوما همچنین دو اسکان با انگیزه مذهبی را تحت عنوانین: نقش عقاید مذهبی اشخاص در فرایند اسکان و نقش نهاد و مؤسسات در فرایند اسکان نام می‌برد.

یکی از ویژگی‌های بارز مساجد استرالیا که در یک دهه اخیر نیز مشهودتر شده است، وجود آنان به عنوان پایگاه هویت‌های ملی و قومی مهاجران است. در صورتی که در گذشته در ساخت مساجد اقوام و ملیتهای مختلف نقش داشته‌اند ولی رفته رفته مشاهده می‌شود که ملیتهای نظیر، ترکها، لبنانیها، بوسنیاییها، افغانستانیها و...

مسجد برادفورد، برادفورد، استرالیا

قبرس که منجر به مهاجرت ترکها به این منطقه شد. همچنین جنگهای داخلی در لبنان و اردن (۱۹۷۱م.) و تجزیه پاکستان و تأسیس کشور بنگلادش

۶. نیل به زندگی بهتر، چالشی تازه، آزادی سیاسی و پیوند

مجدد با خانواده‌ها [Anthony, H. Johns, Muslim Communities in Australia, 8-5]

البته استرالیا برای مهاجران انتخاب نخست نبوده است، زیرا با توجه به روابط نزدیک خانواده‌ها و موقعیت بهتر کشورهای همچون کانادا، ایالات متحده آمریکا و اروپا برای بسیاری از لبنانیها و فلسطینی‌ها به دلایلی چون تحصیل بهتر و امکانات بیشتر پرجاذبه‌تر از استرالیا بوده است.

بومی کردن اسلام (نقش مساجد)

با روند گسترش مسلمانان در استرالیا مساجد نیز به تبع این گستردگی در حال فزونی است و محلی به منظور انجام فرایض دینی و انجام کارکردهای فرهنگی، اعتقادی در میان استرالیاییها جای گرفته است.

دکتر «گری بوما» استاد دانشگاه ملیبورن در کتاب ارزشمند خود تحت عنوان مساجد و اسکان مسلمانان در استرالیا، به هنگام نگارش آن (۱۹۹۴)، تعداد مساجد را ۵۷ باب ذکر می‌کند [Bouma, Gary, Mosques and Muslim Settlements in Australia, 56]

و بیان می‌دارد که نخستین آن در شهر آدلاید در سال ۱۸۸۹م. توسط ساربانان افغانی ساخته شد و سپس در سال ۱۸۹۱م. دومین مسجد در منطقه broken Hill نیوآوت ولز بنا گردید. اولین مسجد نیز در شهر سیدنی در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی در منطقه ردفرن (Red fern) احداث گردید. اما از تاریخ نگارش کتاب فوق تاکنون به علت افزایش مهاجران مسلمان به تعداد مساجد این منطقه افزوده شده است. هر چند اطلاعات دقیقی تاکنون ذکر نشده است اما تعداد آنان را می‌توان بالغ بر ۷۰ مسجد دانست. پروفیسور بوما در کتاب خود به نقش کلیدی مساجد به عنوان

ایالت‌های استرالیاست، ولی کنترل مستقیمی بر روی مساجد یا انجمن‌های اسلامی ندارد، اما به مناسبت‌های مختلف خط مشی واحدی را - به خصوص در مورد موضوعات سیاسی آنان - تعیین می‌کند.

[Deen, Hanifa, Caravanserai journey Among Australian Muslims, 14] افیک برای صدور فتوای دینی که مسلمانان استرالیا به آن نیازمندند به طور مستقیم از هیئت علمای خود یا منابع خارجی به ویژه از علمای دانشگاه الازهر کمک می‌گیرد و بر ذبح شرعی گوشت در سراسر استرالیا نیز نظارت دارد. این تشکیلات به برخی مساجد و امامان آن کمک‌های مالی ارائه می‌کند و بیشتر بودجه آن از سوی دولت عربستان پرداخت می‌گردد.

در خصوص مدارس اسلامی باید اشاره کرد که این مدارس نسبتاً در استرالیا کم است و عمدتاً زیر نظر مساجد و انجمن‌های اسلامی اداره می‌شود. در مدارس اسلامی، دانش آموزان علاوه بر دروس تصویری دولت استرالیا که هر دانش آموز مکلف به یادگیری آن است، دروس مربوط به آیین اسلام نیز توسط آموزگاران اسلامی تدریس می‌شود.

اشاره به این نکته ضروری به نظر می‌رسد که در حال حاضر در استرالیا مدرسه علوم دینی وجود ندارد و علاقه‌مندان به فراگیری این علوم به کشورهای اسلامی از جمله مصر، ترکیه، ایران و لبنان سفر می‌کنند که البته جوانان استرالیایی کمتر به این گونه کشورها با انگیزه فراگیری آموزش علوم دینی سفر می‌کنند، و نیازهای جامعه مسلمانان عمدتاً از طریق اعزام مبلغین کشورهای اسلامی به استرالیا و اقامت آنان، تأمین می‌گردد.

مسلمانان و غیر مسلمانان

مسلمانان استرالیا با تنوع ملیتهای مختلف و در طیفهای گوناگونی از کشورهای آسیایی تا اروپایی تشکیل شده‌اند و عمدتاً هویتی آسیایی دارند و از کشورهایی مانند، لبنان، ترکیه، اندونزی، پاکستان، فیلیپین و ... به این منطقه مهاجرت کرده‌اند.

به هنگام مقایسه درصد مسلمانان نسبت به دین مسیحیت که با دو فرقه اصلی آن یعنی کاتولیک (۲۷ درصد)، انگلیکان (۲۲ درصد) مجموعاً ۵۰ درصد جمعیت استرالیا را تشکیل می‌دهند و فرقه‌های دیگری نظیر مسیحیان متحد (۷/۵ درصد)، پیروان کلیسای مشایخی (۳/۸ درصد)، ارتدکس (۲/۸ درصد)، پیروان عقاید مارتین لوتر و چند فرقه کوچکتر نیز به این تعداد می‌افزاید، به لحاظ آماری جمعیت مسلمانان درصد کمی؛ یعنی ۱/۱ درصد کل جمعیت استرالیا را تشکیل می‌دهد که، به نظر کوچک و ناچیز و در حاشیه می‌رسد. اما وضعیت به گونه‌ای دیگر است، زیرا مسلمانان به عنوان یک جامعه مشخص و برجسته شناخته شده‌اند. این شرایط ناشی از دین اسلام است که به پیروان خود سفارش انجام فرایضی نظیر نماز، روزه، پوشش اسلامی و حرمت برخی از خوردنیها و نوشیدنیها را داده است که از جمله موارد متمایز شدن با جامعه

اقدام به احداث مساجد مختص به خود می‌نمایند؛ همانند مسجد امام مهدی (عج) در منطقه «کمپل تاون» سیدنی برای افغان‌های شیعه و مساجد الزهراء مختص به شیعیان لبنانی و مسجد آبرن که به ترک‌های ترکیه تعلق دارد.

در مجموع می‌توان گفت بنای یک مسجد در استحکام اجتماعی جامعه مسلمانان نقش داشته است و افزایش و توسعه مساجد بنا به نظرات گوناگونی شامل موارد زیر می‌گردد.

الف) مسجد، اتصال شبکه‌های اجتماعی از هم گسیخته مهاجران با یکدیگر در یک مکان است.

ب) مسجد برای مهاجران به منظور دستیابی به دستاویزی در وضعیت حاشیه‌ای متزلزل و یأس تفسیر می‌شود که از دیدگاه کارکرد روانی و اجتماعی تحلیل می‌شود.

ج) موجب هویت گروه‌های مهاجر حاشیه نشین است.

یکی از عوامل مهم دیگری که در فرآیند بومی کردن اسلام نقش به سزایی دارد. نهادها و مراکز اسلامی و خانقاه‌ها می‌باشند.

در خصوص مراکز اسلامی اطلاعات دقیقی در دسترس نیست زیرا همواره در حال تأسیس یا حذف هستند. اما مهمترین سازمان و تشکیلات مذهبی در استرالیا موسوم به افیک یا «فدراسیون شوراهای اسلامی» است که نمادی از امت اسلامی در میان جامعه مسلمانان به شمار می‌آید و همانند چتری مراکز اسلامی و مساجد را در حیطه دارد. این فدراسیون با دولت استرالیا رابطه دارد و می‌تواند مستقیماً با وزیر مهاجرت و امور فرهنگی ارتباط برقرار کند. نقش این سازمان، هماهنگ کننده انجمنها و شوراهای اسلامی در سراسر

مسجد آبورن، پارادای شمالی، نورث ساوت ولز، استرالیا

مسجد لاکمبا، لاکمبا، نورث ساوت ولز، استرالیا

در جامعه استرالیا نسبت به دین اسلام شناخت خوبی وجود ندارد و در برخی زمینه ها سوء تفاهم وجود دارد. در این زمینه نخستین اقدامی که میان مسلمانان و غیرمسلمانان صورت گرفت گردهمایی ۱۶ نوامبر ۱۹۹۱ م. میان نمایندگان فدراسیون شوراهای اسلامی و کلیسای متحده در استرالیا بود که هدف از آن، شناخت و درک بهتر از مسیحیت و اسلام عنوان گردید [«Building on», 41]. و هر دو گروهها به عدم شناخت یکدیگر در جامعه چند فرهنگی استرالیا اشاره داشتند. همچنین در این سمینار نمایندگان ادیان اسلام و مسیحیت در استرالیا بر روی مفاهیم اصلی و اعمال مذهبی دین خود بحث کردند که این موضوعات مطرح شده کوشش به منظور شناخت هویت و دیدگاه متفاوت آنان برای حصول به نتیجه ذکر گردید.

آقای شیخ فہمی الامام، امام جماعت مسجد پرستون ملبورن، که یوگسلاوی تبار است و از سال ۱۹۵۰ م. به استرالیا آمده است، یکی از پیشتازان گفتگوی میان ادیان در این کشور است. در این راستا همچنین از سوی دانشگاه سیدنی سمیناری تحت عنوان «معنویت در ادیان الهی» در سال ۱۹۹۶ م. برگزار شد که این گونه اقدامات، کمک به شناخت و جوه مشترک ادیان بزرگ در مضامین برجسته که بسیاری از مردمان استرالیا با آن بیگانه هستند، گردید.

پروفیسور بوما، استاد دانشگاه موناخ، که برسپهای نسبتاً گسترده ای روی جامعه مسلمانان استرالیا داشته است، در کنفرانس جهانی (مذهب و صلح) مطرح نمود که غیر مسلمانان با اسلام در استرالیا سازگارتر شده اند، هر چند بیش از نیمی از آنان که مورد بررسی قرار گرفته اند مایل نیستند یک مسلمان عضو خانواده آنان باشند. اما ۲۴ درصد آنان یک دوست مسلمان و ۱۵ درصد یک همسایه مسلمان را قبول دارند. وی در مقایسه با تحقیقات مشابه سالهای قبل بیان می کند که این روند بهبود یافته است و حاکی از سازگاری غیرمسلمانان با مسلمانان است [Bouma, Gary, Mosques and Muslim Settlements in Australia, 88]

غیرمسلمان است. همچنین وجود روزها و جشنهای اسلامی و انجام آن در مکانهای مختلف، از مسلمانان - به رغم داشتن درصد ناچیز - هویت آنان را به صورت قومی جدا از دیگر اقوام معرفی می کند. بنابراین فرد مسلمان در مواقعی از روز، هفته و سال، اعتقادات مذهبی خود را به گونه ای به نمایش می گذارد که او را از جامعه غیرمسلمان پیرامون خود متمایز می سازد.

شاید به لحاظ جمعیت مسیحیان چنین تلقی شود که جامعه استرالیا جامعه مذهبی یا دینی است، اما بر اساس شواهد بی بندوباری اجتماعی، مانند از هم پاشیدگی خانوادگی، آزادی جنسی، خشونت و کمرنگی تمایل به اعمال مذهبی، جامعه استرالیا را بیشتر از آنچه در آمار رسمی نشان می دهد از دینداری دور کرده است و حتی طرز تفکر مردم تا حد زیادی به دین گریزی گرایش دارد.

براساس آمار ۱۹۹۶ م. تعداد کسانی که بی دین بوده اند ۱۶/۶ درصد و تعداد کسانی که دین خود را اعلام نکرده اند ۹ درصد

مسجد آبورن، پارادای شمالی، نورث ساوت ولز، استرالیا

بوده است. از دیدگاه مردمان استرالیا ذکر نام خدا در ملاً عام نوعی بی نزاکتی تلقی می شود. داشتن مذهب از پرسپهای برگه تقاضای شغل حذف و در فرمهای آمار قید نگردید است. در برگه پذیرش بیماران در بیمارستان، جای کوچکی برای ذکر مذهب در نظر گرفته شده که دلیل آن انتخاب نوع برگزاری مراسم تدفین متوفا در صورت مرگ بیمار است. [Christian, Muslim understanding, 6] در استرالیا دین نشانگر نوعی عقب ماندگی فکری و اجتماعی قلمداد می شود و اعمال دینی عمدتاً امری شخصی است و ذکر نام خدا در جمع یا تظاهر به دینداری نشانه تندروری در محق دانستن خود یا ریاکاری است. حال آنکه در میان مسلمانان ذکر نام پروردگار در میان مردم مسلمان امری طبیعی و عادی به شمار می آید. بنابراین در چنین شرایطی است که گرایش فزاینده افزایش بی دینی به ۳۵/۵ درصد رشد می یابد.

وی در کتاب مساجد و استقرار مسلمانان در استرالیا به نوعی خیر و برکت از سوی مسلمانان برای مردم این کشور عقیده دارد و در کتاب پژوهشی خود این دیدگاه رایج را که تحمل و آزاداندیشی افراد بی دین در برابر چند فرهنگی، از افراد دین دارد بیشتر است، مردود می‌داند و بر این باور است که هر اندازه دیانت مردم بیشتر باشد کمتر در معرض اعتراض خارجیان و مهاجران یا اعضای گروههای اقلیت مذهبی نظیر همسایگان قرار می‌گیرند. [Bouma , 88]

دولت و مسلمانان

پس از لغو قانون «استرالیای سفید» در سال ۱۹۶۸ م. دولت با تنظیم قوانین جدید مهاجرت که به دور از تعصبات نژادی و قومی بود سعی بر پذیرش مهاجرین از سراسر جهان نمود، که مسلمانان نیز از این قانون بی بهره نبودند و در چند موج گسترده وارد این کشور شدند.

دولت استرالیا به تبع تحولات جمعیتی و فرهنگی متنوع در این کشور در سال ۱۹۷۳ م. سیاست فرهنگی کشور را «سیاست چند فرهنگی» اعلام کرد، تا از این طریق فرصتهای برابر را برای ادیان و اقوام مختلف فراهم کند.

در حال حاضر دولت استرالیا نسبت به پیروان آیین اسلام که از ملیتهای متنوع می‌باشند کمکهایی را به طور سالانه به منظور ایجاد مراکز و انجمنهای اسلامی پرداخت می‌کند. همچنین دولت به حق برپایی مراسم مذهبی و آیین فرهنگی توجه کرده است، به طوری که آنان می‌توانند در مکانهایی که مشغول به کار هستند به عبادت روزانه پردازند و به منظور شرکت در نماز جمعه از سوی کارفرمایان خود، حق گرفتن مرخصی را برای انجام فرایض دینی دارند.

«استفان کرکیشارین» رئیس کمیسیون امور قومی در استرالیا می‌گوید: از سوی دولت اقداماتی نظیر جلسات شناختن متخصصین به زنان و افزایش پزشکان مسلمان زن در بیمارستانهای زنان و اهمیت دادن بیشتر رؤسای بخش خصوصی به نماز جمعه و روزه در ایام ماه رمضان، مشورت مدارس ایالتی با رهبران دینی به منظور شناختن موارد حساسی چون آموزش جنسی، و ورزشهای مدرسه، که با آموزشهای اسلامی مغایرت نداشته باشد برای تأمین نظرات مسلمانان در این کشور انجام شده است. [Alan , W . Black , Belief and practice , 20]

پژوهش درباره مسلمانان

از آنجا که مسلمانان اقلیت دینی پس از مسیحیت، و جامعه‌ای در حال رشد می‌باشند، پرداختن به مطالعاتی که روی جوامع

مسلمان استرالیا صورت گرفته است به منظور تنویر ابعاد گوناگون نقش و جایگاه مسلمانان در استرالیا مفید به نظر می‌رسد.

نخستین مطالعه جامعه‌شناسی دینی به صورت جامع در استرالیا توسط آقای مول (Mol) در سال ۱۹۷۱ م. اجرا شد. وی در تحقیق خود به صورت گسترده‌ای باورهای دینی، نگرش و اعمال مذهبی را در نیمه ۱۹۶۰ م. بررسی کرد و از داده‌های آماری مربوط به جامعه استرالیا و موارد تطبیقی از کشورهای انگلیسی زبان استفاده نمود. از این پس تعداد پژوهشهایی که عمدتاً نظریه‌پردازی و دورنمایی از روش‌شناسی بود افزون گشت.

[Anthony , H. Johns , 9]

مهاجرت گسترده مسلمانان از دهه هفتاد و به تبع آن تنوع نژادی و فرهنگی آنان، از همان ابتدا، از سوی مراکز پژوهشی احساس نیاز به شناخت این اقوام آغاز شد. نخستین کسانی که در شناساندن اقوام مسلمان به جامعه غیر مسلمان نقش داشتند، دانشجویانی بودند که تحت پوشش طرح کلمبو در سال ۱۹۵۱ م. به استرالیا آمدند و پس از پایان تحصیلات به نسبت نیازهایی که احساس می‌نمودند رحل اقامت را در این کشور افکندند، و عهده‌دار تدریس زبان و فرهنگ ملت‌های آسیایی و از اعضای برجسته گروه نخبگان دانشگاهها و متخصصان این کشور شدند، تا فرهنگ اسلامی را در سطح گسترده به استرالیاییها معرفی کنند. به عنوان نمونه می‌توان از آقای دکتر عبدالخالق قاضی نام برد. نامبرده از افرادی بود که در سال ۱۹۶۱ برای تدریس زبان عربی و مطالعات اسلامی در دانشگاه ملبورن از پاکستان به استرالیا آمد. در همان سال دکتر «اس. سوباردی» نیز نخستین استاد اندونزیایی، مأمور خدمت در دانشگاه ملی کانبرا شد و به تدریس زبان اندونزیایی و فرهنگ اسلامی پرداخت.

[Brunato , « Hajji Mohomet Aliomcamel Driver »]

یکی از کارهای پژوهشی اولیه در باب معرفی مسلمانان به صورت مونوگرافی، توسط خانم برانی تو (Brunato) در سال ۱۹۷۲ در خصوص شخصیت «حاج محمد الیوم» مسلمان افغانی صورت گرفت. الیوم، در سال ۱۸۸۶ م. به عنوان ساربان به استرالیا

آمد و بنا به نیازهای عبادی و اعتقادی، وقت خود را صرف آموزشهای اسلامی و اعتقادی مردم مسلمان نمود و در سال ۱۹۶۲ پس از ۱۱۰ سال زندگی در همان دیار درگذشت.

[Hamphary , is this a Mosque Free Zone? Islam and the state in Australia]

تحقیقات از دیدگاه جامعه شناسی در اوایل دهه هشتاد، ابتدا از سوی دکتر «مایکل همفری» استاد جامعه شناس دانشگاه غرب سیدنی با مطالعه عمیق بر روی جامعه مسلمانان استرالیا اجرا شد. وی آثار متعددی از جنبه های مختلف مرتبط به مسلمانان به خصوص مسلمانان لبنانی به چاپ رسانده است. دکتر همفری بیشتر روی مقولاتی همچون «حقوق اسلام در استرالیا»، «توزیع جغرافیایی مسلمانان و تشکیلات و خصوصیات آنان» و «نقش و کارکرد مساجد»، فعالیتهای گسترده ای را تا اوایل نیمه دهه ۱۹۹۰ به انجام رساند.

[Hamphary , Community Mosque and Ethnic Polities , 255]

یکی دیگر از پژوهشگران، دکتر «گری بوما» استاد جامعه شناسی دانشگاه ملبورن است که پیش از این نیز درباره وی اشاره شد. وی از ایالات متحده آمریکا مهاجرت نموده و متخصص امور جامعه شناسی مذاهب است، که در یک دهه اخیر تألیفات زیادی در این زمینه داشته است و مهم ترین اثر تحقیقی از وی در زمینه مسلمانان تحت عنوان «مساجد و استقرار مسلمانان» است که به صورت روش میدانی در دو شهر ملبورن و سیدنی انجام داده است. وی برخلاف دکتر همفری که مساجد را یک کانون اصلی برای اظهارات عمومی نژادپرستانه و تعصب مآبانه در استرالیا می داند [Deen , Hanifa , Caravnserai journey Among Australian Muslims] اعتقاد دارد که وجود مسلمانان در جامعه استرالیا باعث خیر و برکت است و به سبب برخورداری از موازین اسلام، کمتر در معرض اعتراض خارجیان و گروه های دیگر قرار می گیرند. شاید بتوان گفت تنها کتاب معتبری که در زمینه مسلمانان استرالیا به چاپ رسیده است اثر دکتر گری بوما باشد. وی در زمینه بسط تئوریهای فرهنگی و مهاجران و استقرار آنان تلاشهای وافری

داشته است و اثرات برجسته ای چون «شکل گیری مذهب و هویت در جامعه چند فرهنگی»، «استقرار مذاهب در درون یک جامعه» و «مذهب و کثرت گرایی فرهنگی» به چاپ رسانیده است.

همچنین از پژوهشگران دیگر چون جان بالداک، دبلیو چفیک (W. Chafic) (مطالعه روی زنان مسلمان استرالیا)، ال کریسپ (L. Crisp) و موگرابی (Mogrably) می توان نام برد.

در حوزه فعالیت های مطالعاتی پژوهشگران مسلمان، شاید معروفترین آنان خانم حنیفه دین باشد. وی از اختلاف مهاجران منطقه شبه قاره هند است و پدر او پس از مهاجرت به استرالیا در نیمه قرن بیستم از پیشگامان مذهبی در شهر پرت بوده است. وی در کتاب «کاروانسرا، سفری در میان مسلمانان استرالیا» مشاهدات پژوهشی خود را از اعمال مذهبی و دیدگاه های مسلمانان توصیف می نماید. در این کتاب ریشه های گوناگون جوامع مسلمانان استرالیا اعم از بزرگ و کوچک، قدیم و جدید به شکل چارچوبی ترسیم و سرگذشت انسانها با اجتناب از ارائه جداول آماری بیان می شود.

پژوهشگران دیگر نظیر دکتر فاضل خالق، اسوالددین (خانواده های پاکستانی در استرالیا ۱۹۸۵ م.)، ریاض حسن (آینده جامعه مسلمانان در استرالیا، ۱۹۹۱ م.)، (روابط اکثریت و اقلیت مسلمانان در استرالیا، ۱۹۹۱ م.) جی. حسین (مسلمانان و قوانین استرالیا، ۱۹۹۱ م.) و عبدالقاضی (زائرین مسلمان، ۱۹۹۳)، و فیه عمر (مسلمانان در استرالیا، ۱۹۹۷ م.) و دکتر حسین ادیبی جامعه شناس ایرانی (نگاهی تحلیلی بر جمعیت شناسی مسلمانان استرالیا، ۱۹۹۶ م.) از جمله موارد یاد شده هستند.

آنچه قابل تأمل است این است که، عمده پژوهشهای حاضر از سوی اداره مهاجرت استرالیا به صورت پروژه های تحقیقاتی در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است و پژوهشگران کمتر به صورت مستقل و بر اساس علائق و زمینه های موجود توانسته اند ابعاد گوناگون مرتبط با جامعه مسلمانان را روشن کنند و نیز، تعداد اندک مراکز پژوهشی در خصوص شناخت ارزشها و بینشهای مذهبی و رسوم دینی اقلیتهای استرالیا به خصوص درباره مسلمانان،

مسجد بانی ریج، نورث ساوت ولز، استرالیا

- 13.M.Hamphary ;«is this a Mosque Free zone islam and the state in Australia»: Migration Monitor. 3.12.1989
 14.M.Hamphary ; «Community ,Mosque and Ethnic Politics, in A. ata(ed) Religion and Ethnic identity : An Australian study , vol.1, Spectrom ,Melbourne
 15.Christopher j.Puplick ; «Islam and Australia». , Parliment House canbera, 1987

بر علت فوق افزوده است.

همچنین دولتمردان استرالیا از مطالعه جامعه مسلمانان مقیم این کشور بی بهره نبوده اند و آثاری از سناتور کریس پاپلیک [PUPLOCK , CHRISTOPHER , ISLAM AND AUSTRALIA] در سال های ۱۹۸۸ و ۱۹۹۵ م. بیانگر اهمیت اقلیت های مسلمانان

مسجد لاکمبا، لاکمبا، نورث ساوت ولن، استرالیا

با توجه به تحولات فزاینده مهاجران مسلمان بویژه پدیده انقلاب اسلامی ایران و وجود همسایگان پرجمعیت و مقتدر همسایه آن مانند اندونزی بوده است.

منابع :

1. Hossein; Adibi; «Demographic , Analis of Muslim Population in australian»: social science Monographs 1996
- 2.Anthony , H .Johns ; «Muslim Communities in Australia» ; An Opportunity for inter faith Konziliation 1997
- 3.Bouma , Gary D. , «Mosques and Muslim Settiments in Australia »BIPR commounwealth of australia ; 1995.p56
- 4.Wafia omar, «The Muslims in Australia» ; Australian Government Publishing Service, 1997
- 5.Hanifa , Deen , Caravnserai - journey Amongy Australian Muslims , Allen & Unwin Australia, 1995
- 6.http:// www. Sufism Studies com au
- 7.Year book Australia 2000 Government Publishes Service
- 8.Anthony , H . Johns (1997)
- 9.Cristian- muslim understanding Australian Minaret, journal held .Dec1991
- 10.«Building on» , The sydney Morning Herald , Monday , May 15.1995
- 11.Alan , W . Black , «Belief and Practice: Sociogical studies of Religion in Australian», Allen & Unwin sydney 1983 . p.20
- 12.Brunato ,M . «Hajji Mohomet Aliomcamel Driver , Adolaid Investigeter Press, 1972